

Аналіз процесу адаптації студентів-першокурсників до навчання у ВНЗ

В статті розглядаються питання адаптації студентів-першокурсників до умов навчання у ВНЗ. Визначено рівні адаптації та фактори, що впливають на процес адаптації студентів першого курсу.

Ключові слова: адаптація, система неперервної підготовки, рівні адаптації, фактори адаптації.

Постановка проблеми в загальному вигляді... На сучасному етапі розвитку суспільства спостерігається зростання обсягів інформації, теоретичних і практичних знань і вмінь, необхідних фахівцю. Тому нині держава потребує активних і творчих фахівців, які, по-перше, мали б ґрунтовну теоретичну і практичну підготовку з обраного фаху, по-друге, були б спроможні самостійно приймати рішення, пов'язані із професійною діяльністю. Таким чином, перед вищою школою постало завдання підготовки конкурентних на ринку праці фахівців. Високоякісного фахівця можна сформувати тільки за умови розвитку особистості студента.

Навчальна діяльність студента – це процес, спрямований на оволодіння знаннями, вміннями та навичками, в якому важливе значення має вміння студента самостійно здобувати та опрацьовувати інформацію, здобувати та продукувати нові знання, нестандартно вирішувати проблеми, що виникатимуть у майбутній професійній діяльності [4]. Набуття таких вмінь та ефективність підготовки фахівців залежить від ряду факторів [3], один з яких це адаптація до умов навчання у ВНЗ.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Питання адаптації студентів до нових умов навчання розглядалися в роботах багатьох науковців, зокрема І.Бойко, В.Брудного, А.Вербицького, О.Галуса, С.Гури, Л.Єгорової, Т.Каткової, В.Кондрашова, В.Лісовського, О.Мороза, П.Просецького, І.Суханова, В.Штифурак та інших.

Формування цілей статті... Мета нашого дослідження – визначити рівні адаптації студентів-першокурсників до умов навчання у вищому навчальному закладі та фактори, що найбільше впливають на процес адаптації.

Виклад основного матеріалу... З множини проблем вищої школи нині особливо виділяється комплекс питань, пов'язаних з процесом адаптації студентів до навчання у вищому навчальному закладі. Протиріччя між потребами суспільства та держави в якісній вищій освіті, з одного боку, та недостатнім рівнем готовності абітурієнтів до навчання у вищому навчальному закладі, з другого, корениться «на стику» двох етапів неперервної підготовки фахівців. Перехід зі школи у вищий навчальний заклад – складний етап в житті молоді людини, оскільки вступ до ВНЗ призводить до значних змін міжособистісних контактів, соціального статусу, життєвих стереотипів. Цей період відбувається індивідуально, іноді навіть з надзвичайним напруженням нервової системи, що є причиною зниження розумової працездатності студентів та пояснює низьку успішність на першому курсі.

Проблема адаптації студентів першого курсу до умов навчання у ВНЗ широко обговорюється в наукових публікаціях, оскільки від успішної адаптації першокурсників багато в чому залежить подальший навчальний процес у ВНЗ, професійне становлення та особистісний розвиток майбутнього фахівця.

Термін «адаптація» використовується в різних галузях наукового знання. Вперше він був використаний німецьким фізіологом Аубертом. Але поступово проблема адаптації вийшла за межі еволюційної теорії та загальної біології, і нині термін «адаптація» використовується в різних галузях наукових знань, зокрема і в педагогіці. Але дослідниками не вироблено єдиної думки, щодо змісту поняття «адаптація». Одні автори розглядають адаптацію як пристосування особистості до зовнішнього середовища, інші – взаємодію людини з людиною або людини з середовищем. Під адаптацією студента-першокурсника, на нашу думку, слід розуміти процес приведення основних параметрів його соціальної та особистісної характеристик у відповідність з новими умовами вузівського середовища.

Процес адаптації студентів-першокурсників до нових умов навчання є складним та багатограним та пов'язаний з необхідністю подолання низки труднощів, що мають як об'єктивний, так і суб'єктивний характер: труднощі пристосування до нових форм навчання (перехід від класно-урочної системи навчання до системи, яка передбачає значну долю самостійної роботи); прогалини в одержаних у школі знаннях, зокрема не достатній рівень базової математичної підготовки; в умовах вищого навчального закладу значно вища інтенсивність розумової праці, більший об'єм знань, які необхідно засвоїти; відсутність підручників, які б повністю відповідали програмі курсу; невміння самостійно працювати з навчальним матеріалом над поглибленням своїх знань; нерівномірність навантажень (які значно зростають у період сесії); більш вимогливе оцінювання знань; зміна соціального оточення; проживання у гуртожитку; невміння раціонально організувати свій день та інші.

А. Кузьмінський [2, С.315] поділяє всі труднощі на три групи: соціально-психологічні, навчальні та професійні труднощі.

Соціально-психологічні:

- зміна соціального оточення;
- особливості спілкування з новим оточенням;

- невміння будувати відносини в колективі;
- нові побутові умови (проживання у гуртожитку та ін.);
- недостатня психологічна підготовка до самостійного життя, необхідності самостійно приймати рішення;
- низька самооцінка;
- невміння вибирати раціональний режим праці та відпочинку.

Навчальні:

- відсутність навичок самостійної роботи;
- невміння конспектувати;
- відсутність вміння контролювати свої знання;
- прогалини в отриманих (шкільних) знаннях;
- зростання обсягу та складності навчального матеріалу.

Професійні:

- нечітка професійна мотивація;
- нерозуміння важливості та доцільності вивчення деяких дисциплін для формування професійних знань фахівця;
- сумніви, щодо правильного вибору майбутнього фаху;
- недостатня психологічна готовність до оволодіння обраним фахом.

Подолання зазначених труднощів у кожного першокурсника відбувається індивідуально, тому рівень адаптації залежить від того наскільки сформовані показники, що сприяють ефективному входженню студента у нове середовище.

Для з'ясування рівнів адаптації студентів першого курсу ми провели дослідження зі студентами першого курсу майбутніми фахівцями з прикладної математики Хмельницького національного університету. При визначенні рівнів адаптації студентів першого курсу до умов навчання у вищому навчальному закладі нами було використано методика, запропоновану А.Виноградовою [1]. Для оцінювання рівнів адаптації ми обрали критерії, які, на нашу думку, характеризують ступінь готовності до навчального процесу у ВНЗ, психологічний та психофізіологічний стан, ступінь активності в колективі:

- когнітивно-пізнавальний (рівень базової математичної підготовки; готовність до включення в навчальну діяльність та виконання поставлених навчальних завдань);
- психологічний (психологічний стан студента);
- психофізіологічний (тривожність, схильність до втоми; потреба в особливих умовах для занять; вміння планувати свій час; впевненість в собі; ініціативність, тощо);
- соціально-комунікативний (відносини в групі; наявність в групі друзів; вміння залагоджувати конфлікти, тощо).

Рівні адаптації студентів ми визначили за комбінаціями ступенів сформованості показників по кожному з критеріїв (низький рівень сформованості показників критерію – «-», середній – «0», високий – «+») (рис.1). Рівні сформованості показників визначались, використовуючи методи спостереження, анкетування (зокрема, опитувальники «Шкала самооцінки» та «Оцінка рухливості»), соціометричне дослідження міжособистісних відносин (методика Дж. Морено). Характеристика рівнів представлена в таблиці 1.

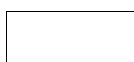
П ₊ Ш ₊ Р ₊ С ₊	П ₊ Ш ₊ Р ₊ С ₀	П ₊ Ш ₊ Р ₀ С ₊	П ₊ Ш ₀ Р ₊ С ₊	П ₀ Ш ₊ Р ₊ С ₊	П ₊ Ш ₊ Р ₀ С ₀	П ₊ Ш ₀ Р ₊ С ₀	П ₀ Ш ₊ Р ₀ С ₊	П ₀ Ш ₀ Р ₊ С ₊
П ₊ Ш ₀ Р ₀ С ₊	П ₀ Ш ₊ Р ₊ С ₀	П ₀ Ш ₀ Р ₀ С ₊	П ₀ Ш ₀ Р ₊ С ₀	П ₀ Ш ₊ Р ₀ С ₀	П ₊ Ш ₀ Р ₀ С ₀	П ₊ Ш ₊ Р ₊ С ₊	П ₊ Ш ₊ Р ₊ С ₊	П ₊ Ш ₊ Р ₊ С ₊
П ₊ Ш ₊ Р ₊ С ₊	П ₊ Ш ₊ Р ₊ С ₊	П ₊ Ш ₊ Р ₊ С ₊	П ₊ Ш ₊ Р ₊ С ₊	П ₊ Ш ₊ Р ₊ С ₊	П ₊ Ш ₊ Р ₊ С ₊	П ₊ Ш ₊ Р ₊ С ₊	П ₊ Ш ₊ Р ₊ С ₊	П ₊ Ш ₊ Р ₊ С ₊
П ₊ Ш ₊ Р ₊ С ₊	П ₊ Ш ₊ Р ₊ С ₊	П ₀ Ш ₀ Р ₀ С ₀	П ₊ Ш ₊ Р ₀ С ₊	П ₊ Ш ₊ Р ₀ С ₀	П ₊ Ш ₊ Р ₀ С ₊	П ₊ Ш ₀ Р ₊ С ₊	П ₊ Ш ₊ Р ₀ С ₊	П ₀ Ш ₊ Р ₊ С ₊
П ₀ Ш ₊ Р ₊ С ₊	П ₊ Ш ₀ Р ₊ С ₊	П ₊ Ш ₊ Р ₊ С ₀	П ₊ Ш ₀ Р ₊ С ₊	П ₀ Ш ₊ Р ₊ С ₊	П ₊ Ш ₊ Р ₊ С ₀	П ₊ Ш ₀ Р ₀ С ₊	П ₊ Ш ₀ Р ₊ С ₀	П ₀ Ш ₀ Р ₀ С ₊
П ₊ Ш ₀ Р ₊ С ₀	П ₀ Ш ₀ Р ₊ С ₊	П ₀ Ш ₀ Р ₊ С ₊	П ₀ Ш ₊ Р ₀ С ₊	П ₀ Ш ₊ Р ₀ С ₊	П ₊ Ш ₊ Р ₀ С ₀	П ₊ Ш ₊ Р ₀ С ₀	П ₀ Ш ₊ Р ₀ С ₀	П ₀ Ш ₊ Р ₊ С ₀
П ₊ Ш ₊ Р ₊ С ₀	П ₊ Ш ₊ Р ₀ С ₊	П ₊ Ш ₀ Р ₊ С ₊	П ₊ Ш ₊ Р ₀ С ₊	П ₊ Ш ₀ Р ₊ С ₊	П ₊ Ш ₊ Р ₊ С ₀	П ₀ Ш ₊ Р ₊ С ₊	П ₊ Ш ₀ Р ₊ С ₊	П ₀ Ш ₊ Р ₊ С ₊
П ₊ Ш ₊ Р ₊ С ₀	П ₀ Ш ₊ Р ₊ С ₊	П ₊ Ш ₊ Р ₀ С ₊	П ₀ Ш ₀ Р ₀ С ₊	П ₀ Ш ₀ Р ₀ С ₀	П ₀ Ш ₊ Р ₀ С ₀	П ₊ Ш ₀ Р ₀ С ₀	П ₊ Ш ₀ Р ₀ С ₀	П ₀ Ш ₊ Р ₊ С ₀
П ₊ Ш ₀ Р ₊ С ₊	П ₊ Ш ₊ Р ₀ С ₊	П ₊ Ш ₊ Р ₀ С ₊	П ₀ Ш ₀ Р ₊ С ₊	П ₀ Ш ₊ Р ₀ С ₊	П ₀ Ш ₊ Р ₊ С ₀	П ₊ Ш ₀ Р ₀ С ₀	П ₊ Ш ₀ Р ₀ С ₀	П ₊ Ш ₀ Р ₀ С ₀

високий

низький

середній

Рис. 1 . Можливі комбінації ступенів сформованості критеріїв адаптації

П – когнітивно-пізнавальний критерій, Ш – психологічний критерій,

Р – психофізіологічний критерій, С – соціально-комунікативний критерій

Характеристика рівнів адаптації

Рівні	Характеристика
Високий	Хоча б один з критеріїв сформований на високому рівні, решта на високому або середньому рівні
Середній	Хоча б один з критеріїв сформований на високому рівні, інші на середньому та низькому рівні.
Низький	Жоден з критеріїв не сформований на високому рівні.

Використовуючи дану методику визначення рівнів адаптації, ми з'ясували, що серед студентів-першокурсників майбутніх фахівців з прикладної математики 30% мають низький рівень адаптації до умов навчання у вищому навчальному закладі, 36,7% – середній та 33,3% – високий.

Студенти з низьким рівнем адаптації недостатньо підготовлені до навчання у ВНЗ (зокрема, низький рівень шкільної математичної підготовки), відчувають труднощі при засвоєнні основних положень дисциплін, що вивчаються, мають високу тривожність, низький рівень комунікативних та організаційних здібностей. Студенти з середнім рівнем адаптації активні під час занять в аудиторії, виявляють інтерес до виконання самостійних завдань, але досить часто їм не вистачає базових знань з предмету, мають високий або середній рівень тривожності, середні комунікативні та організаційні здібності. Студенти з високим рівнем адаптації, як правило мають добру базову підготовку, активні в своїй пізнавальній діяльності, мають низький рівень тривожності, добрі комунікативні та організаційні здібності.

В кінці навчального року шляхом проведення бесід, спостережень та анкетувань ми визначили сукупність факторів, що впливають на адаптацію студентів до умов навчання у ВНЗ. Оцінка факторних навантажень здійснювалась за допомогою методу експертних оцінок [5]. Експертам (студентам та викладачам) було запропоновано оцінити ступінь впливу кожного із запропонованих факторів на процес адаптації. Результати експертного оцінювання одержано шляхом розрахунку середнього бала оцінки всіх експертів щодо кожного фактору.

За результатами експертного оцінювання ми визначили найбільш впливові фактори:

- Пристосованість до життя (здатність особи пристосовуватися до певних умов, жити за правилами середовища, що оточує);
- Атмосфера в групі (сукупність внутрішніх взаємовідносин та емоційної напруженості між її членами);
- Вміння самостійно працювати (здатність особи самостійно без стороннього впливу працювати, робити вибір та приймати рішення);
- Впевненість в собі (емоційно-психологічний стан особи, що характеризується високим рівнем самооцінки та твердістю у своїх рішеннях);
- Нові форми та методи навчання;
- Систематичний контроль за навчальною діяльністю.

Факторні навантаження виділених факторів представлені в таблиці 2.

Таблиця 2

Факторні навантаження найбільш впливових факторів

Фактор	Середній бал
Пристосованість до життя	0,81
Атмосфера в групі	0,75
Вміння самостійно працювати	0,72
Впевненість в собі	0,76
Нові форми та методи навчання	0,61
Систематичний контроль за навчальною діяльністю	0,57

Висновки... Оскільки, як вже зазначалось, від успішної адаптації студентів-першокурсників залежить успішність подальшого навчального процесу у ВНЗ, необхідно звернути увагу на умови, які сприятимуть успішній адаптації першокурсників до умов навчання у ВНЗ. Серед них: ознайомлення студентів з особливостями, структурою та формами навчального процесу в даному навчальному закладі; консультативна допомога психолога; допомога кураторів в організації академічної групи; допомога викладачів в плануванні навчальної, суспільної та науково-дослідної роботи, в організації самостійної роботи студентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Виноградова А.А. Адаптация студентов младших курсов к обучению в вузе в процессе изучения математических и естественно-научных дисциплин: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / А. А. Виноградова. – Тюмень, 2008. – 27с.

2. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи: навч. посібник / А. І. Кузьмінський. – К.: Знання, 2005. – 486с.
3. Кучерук О. Я. Факторний аналіз підготовки фахівців з прикладної математики у вищій школі / О. Я. Кучерук // Теорія та методика вивчення природничо-математичних і технічних дисциплін: зб.наук.-метод. праць; гол. ред. В. І. Тишук. – Рівне: РВВ РДГУ, 2008. – Вип.11. – С.14–17.
4. Лузік Е. Методологічна основа системи неперервної освіти. Інтегровані навчальні курси / Е. Лузік, Н. Ладогубець // Другий укр.. педагогічний конгрес. Збірник матеріалів конгресу. – Львів: ТЗОВ Камула, 2006. – С.287–303.
5. Маригодов В.К. Педагогіка и психология: аспекты активизации творчества и готовности к профессиональной деятельности: учеб. пособие / В.К.Маригодов, С.Е.Моторная. – К.: ИД «Профессионал», 2005. – 192с.

Аннотация

О.Я.Кучерук

Анализ процесса адаптации студентов-первокурсников к условиям обучения в вузе

В статье рассматриваются вопросы адаптации студентов-первокурсников к условиям обучения в вузе. Определены уровни адаптации и факторы, которые влияют на процесс адаптации студентов первого курса.

Ключевые слова: адаптация, уровни адаптации, факторы адаптации.

Summary

O.Ya.Kucheruk

**Analysis of the process of adaptation of the first year students
to conditions of training in high school**

The questions of the adaptation of the first year students to conditions of training in high school are considered in the article. The levels of the adaptation are determined. The factors, which influence the process of the adaptation of the first year students to conditions of training, are determined too.

Key words: adaptation, levels of the adaptation, factors of the adaptation.

